

Sjelen i laboratoriet

Det var ikke stort, bare fem hundre kroner. Men det var *det* som skulle til for at psykologien omsider skulle få sitt eget institutt ved Universitetet i Oslo. Vi stiger om bord i professor Karl Halvor Teigens tidsmaskin og løser billett: Ett hundre år tilbake, takk!

TEKST:

Astri Vannebo

FOTO:

Francesco Saggio

PUBLISERT 5. november 2009

TESTING, TESTING: Etableringen av Psykologisk institutt startet med innkjøp av diverse apparatur for testing. 100 år senere ferier instituttet seg selv

med en rekke begivenheter. Her er Karl Halvor Teigen foran en av Stine Vogt sine flotte plakater ved jubileumsutstillingen i Galleri Sverdrup.

Psykologiens historie står riktignok oppført som et av professorens fagfelt, men han er ikke helt sikker på om han noen gang har *fått* det som oppdrag. Det er nok snarere sånn at han har tilranet seg det.

– Ja, det er nok et oppdrag jeg mer har tatt meg enn noe jeg er blitt satt til. Interessen begynte da jeg holdt på å studere. Jeg kom over gamle ting, og ble fascinert av faghistorien. Den tidligste historien var enklest å forstå, den var ikke så spesialisert. Dermed fikk en lett en mer direkte følelse av hva de drev med, mener Karl Halvor Teigen, professor i generell psykologi ved Universitetet i Oslo, til tross for at – som han sier – ingen vet hva som menes med generell psykologi. Men vi er nok på sporet av noe om vi tar med stikkordene fra CV-en, som i tillegg til psykologiens historie rommer kognitiv psykologi, sosial kognisjon, kontrafaktuell tenkning – og ikke minst, eller kanskje aller mest: subjektiv sannsynlighet, bedømming og beslutningsprosesser. Allmennheten kan nok tenne vel så mye på hans interesse for hell og uhell. Her ligger det mange kuriosa.

Men nå: tilbake til da et enstemmig Storting bevilget fem hundre kroner til psykologiens beste. Avsenderen for søknaden, datert 5. juni 1908, var Anathon Aall, utnevnt til professor i filosofi tre måneder i forveien.

– Det var tidligere, i flere omganger, søkt om mer enn det, men disse fem hundre kronene ble øremerket til innkjøp av bøker og instrumenter. Det var ennå ikke snakk om noen stillinger eller rom. Men det var likevel en viktig formell ting som skjedde, og som innebar litt av et gjennombrudd. Med dette vedtaket var psykologien kommet på listen, med den nevnte professor Aall som instituttets første bestyrer.

– *Hvor havnet det innkjøpte utstyret?*

– En begynte med å sette ting i skapet på Fysiologisk institutt.

– *En kummerlig tilværelse?*

– De hadde bare et skap, som ikke en gang var deres eget skap. Kanskje var det til og med bare en hylle i et skap? Men det *var* nå der!

– *Hva slags apparatur var det snakk om?*

– Trolig et kronometer, som måler tid og reaksjon, ulike instrumenter til å måle sanseskarphet, og den slags.

– *Alt er gått tapt?*

– De hadde nok uansett ikke vært brukbare i dag. Historisk ville det ha vært av interesse, men utstyret forsvant trolig under krigen, sier Teigen, og forteller at Aall nok hadde lagt ut for mer enn som så. Han var utdannet i Tyskland, og var stadig tilbake, så det var her han fikk skaffet apparatur og instrumenter.

– Jo da, han kjøpte mer apparatur enn det var penger til, så han tok utvilsomt en del fra egne lommer, men han hadde samtidig nok å rutte med, gift som han var med datteren til tobakksfabrikanten Conrad Langaard, en av Norges rikeste menn. Så det er ikke sikkert at han måtte forsake så mye.

Si aaah...

Karl Halvor Teigen forteller at det var tre søkere da det ene av to filosofiprofessorater i Kristiania ble ledig. I utlysningen ble det presisert at «den vordende innehaver» også måtte ta hånd om pedagogisk psykologi. De tre søkerne var vinneren, Anathon Aall, hans svoger, Kristian Birch-Reichenwald Aars, og en tredje ved navn Aass, som aldri ble ansett som særlig aktuell. Aars hadde tatt sin doktorgrad på Kants moralfilosofi, og i 1898 utgitt en liten lærebok, *Indledning til psykologien*, den første norske innføring i «den nye psykologien», og han gjorde en rekke hederlige framstøt for å få støtte til opprettelsen av et lærested i eksperimentell psykologi.

– At stillingen gikk til Aall, og ikke til Aars, skyldes kanskje at sistnevnte hadde mye sykefravær grunnet sin astma, og heller ikke hadde den samme brede bakgrunnen som Aall, sier Teigen. I stedet ble Aars værende i en stipendiatstilling i filosofi, mens han fortsatte med sin iherdige innsats for å fremme psykologien som selvstendig disiplin, og reklamerte intenst for viktigheten av et eget psykologisk institutt. To andre som nok bør nevnes i denne sammenheng, er Ragnar Vogt, eksperimentalpsykolog og senere landets første professor i psykiatri, og Sophus Torup, ved Det medisinske fakultet, som begge sto ved Aars' side i bestrebelsene for å få etablert et psykologisk institutt.

Mens disse tre arbeidet for å etablere eksperimentalpsykologien ved universitetet, strevde outsidersen Anathon Aall med å etablere et moderne perspektiv på kirkehistorien.

– Ja. Aall startet som teolog, søkte også et kirkelig professorat, men var ikke kirkelig nok. Det lå ikke akkurat i kortene at det var nettopp han som skulle bli den nye psykologiens foregangsmann ved universitetet i Kristiania.

– *Hadde disse forkjemperne noen støttespillere utenfor eget fagmiljø?*

– Andre som ønsket faget velkommen, var særlig lærerne og legene. Kanskje ikke den jevne lege, men det finnes i alle fall kilder på at «ikke minst legene» ønsket dette. Noe som også bidro til opprettelsen, var en ny lov av 1905, som sa at lektorene måtte igjennom et pedagogisk seminar, som også skulle romme forelesninger i pedagogisk psykologi.

Den samme stillingen som Aall søkte og fikk, innebar følgelig en særskilt plikt til å ivareta psykologien på det nye Pedagogisk seminar.

Men også andre lærere trengte psykologi, så flere politikere som ble med på den historiske 500-kroners-bevilgningen, sa «ja, vi støtter dette, men det ville være fint om også de lærerne som er utdannet *utenfor* universitetet, kunne få ta del i det».

Noe tidligere, i 1903, var reglementet for ex. phil. blitt revidert, noe som sidestilte disiplinene psykologi, logikk og filosofiens historie. Også dette bidro til å høyne statusen for psykologifaget, banet vei for den rette mannen inn i det ledige filosofiprofessoratet og for Aalls tiltredelse i 1908.

– *Ingen vesentlig motstand å snakke om? For eksempel i universitetskretser?*

– Stort sett fikk de støtte også der. Tidligere hadde tonen vært mer à la: Det er så mye annet som trengs, vi kan ikke prioritere dette nå.

Et paradigmeskifte

Da Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo på tampen av oktober hadde sin jubileumsmarkering, var det professor Karl Halvor Teigen som holdt jubileumsforelesningen: *Sjelen i laboratoriet. Da den nye psykologien kom til Kristiania.*

– *Sjelen i laboratoriet?*

– Det høres ut som kontraster, ikke sant, og det er det også. Jeg synes tittelen, som jeg for øvrig har adoptert fra min svenske kollega Ingemar Nilsson, favner to retninger som lenge sloss, og dermed viser den noe av problematikken i utviklingen av psykologiens historie. Den nye psykologien var positivistisk, i motsetning til den som lenge hadde vært rådende, og som vi kan si var hegeliansk, idealistisk og ikke-empirisk, sier Teigen, og mener den nye psykologien var mer i samsvar med den vitenskapelige tidsånden.

Impulsene kom fra Tyskland, hvor begrepet «ny psykologi» rommet en mer naturvitenskapelig tilnærming til studiet av sjelelivet. Inspirasjonen kom fra fysiologien og dens utforskninger av sjelelivets legemlige grunnlag; sanseorganene og nervesystemet, som lot seg studere ved eksperimentelle metoder.

Også nordmenn hadde reist ut og blitt kjent med de nye positivistiske strømningene, med en filosofi om at vitenskapen primært skal være faktabasert. Her hjemme braket retningene sammen i den berømmelige universitetsstriden i 1911–1912.

– Det begynte som en krangel om en doktoravhandling som var blitt refusert som spekulativ, og utartet til den reneste skandalesaken, med munnhuggeri over lang tid.

Den ene siden ville ha det til at det fantes *to* retninger innenfor erfaringspsykologi, hvor den ene er *psykofysikken*, som tar seg av bevissthetslivet, mens den andre (og nyere) er *psykisk forskning*, som tar for seg «sjelelivets underjordiske verden». Den andre siden, representert ved Aall, holdt på sitt: To slags sjelevitenskaper er en umulighet. Det er i virkeligheten bare én psykologisk retning, nemlig den fysiologiske og eksperimentelle.

– *Og den nye psykologien vant?*

– Positivismen vant, ja. Aall og filosofene fikk støtte. Det ble viktig også utad å markere at det var en ny giv, og i realiteten representerte dette et regelrett paradigmeskifte uten sidestykke innenfor psykologien i Norge.

Resten er historie

Instituttets videre historie rommer både Schjelderup, Skard og Rommetveit, samtidig som det løpende skapes ny historie under dagens leder, Siri Gullestad. Den eneste vi her på tampen av samtalen slumper til å dvele ved, til tross for at han ikke hører til instituttets steinalder, får bli Harald Schjelderup, som underviste i psykologiens historie da vår fører av tidsmaskinen, Karl Halvor Teigen, som ung student ble hekta på psykologiens historie.

– Jeg har alltid vært interessert i historie, og det var litt tilfeldig at jeg begynte på psykologi i det hele tatt. Jeg kunne like gjerne ha valgt historie. Schjelderup holdt lange og grundige forelesninger, men særskilt spennende var det ikke. Stort sett leste han opp fra manuskriptene sine. Schjelderup fortjener ære for mye rart, men jeg tror nok ikke det i første rekke var han som vekket min historiske interesse, sier han diplomatisk og vil nok snarere gi en forfatter ved navn Boring noe av æren.

– Boring er ikke kjedelig i det hele tatt. En fenomenal kunnskapskilde til tidlig psykologi! Jeg ble veldig fascinert av boka hans. Han er for psykologiens historie hva Snorre Sturlason er for norrøn historie.

På sett og vis får Karl Halvor Teigen dyrket begge interessene sine når de krysses som her: Et jubileumsforedrag om instituttets tidlige historie, åpningskapitlet om det samme i jubileumsboka og den stadig aktuelle læreboka «En psykologihistorie», som også ble oversatt til svensk for noen år siden.

Tidsmaskinen er i ferd med å lette, med kurs tilbake til vår tid. Vår hjemmelsmann minner oss om at studiet bare gradvis ble et studium, og at det skulle gå tjue år før det fikk sin første student. Han antyder at vi kanskje kunne rekke noen holdeplasser til, med andre guider, før vi er tilbake i 2009. Vi ender i stedet med en snartur ytterligere hundre år tilbake, til en stasjon han ikke engang kjente til selv, da han tok til å fordype seg i instituttets tidligste historie.

– Hadde Nicolai Wergeland, Henriks far, fått det som han ville, kunne vi fort ha feiret et to hundre års jubileum i stedet. Ikke for et psykologisk institutt, men for et psykologisk *fakultet*, sier han og forteller at han hadde planene i orden, Nicolai Wergeland, for utviklingen av Norges første universitet. Teologi måtte en *selvsagt* ha. Gud ruler. Men deretter, foran både medisin og fysiologi, plasserte han, selvsagt, psykologien!

Og der lander vi, tilbake i jubileumsåret 2009. Takk for turen! u

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 46, nummer 11, 2009, side 1086-1089

TEKST:

Astri Vannebo, JournalistMaster of Management

FOTO:

Francesco Saggio

